

ÖMER SEYFETTİN'İN "MAHÇUPLUK İMTİHANI" ADLI TİYATRO ESERİNİN MİZAH UNSURLARI BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Aydan ENER SU*

Öz: Ziya Gökalp'in etkisiyle Milliyetçilik akımının ve Yeni Lisan akımının öncülleri arasında yer alan Ömer Seyfettin, Türklük'e ve Türk milliyetçiliğine değer veren ve dilin önemini farkına varmış olan yazarlarımızdandır. Edebî hayata şürlle giriş yapmış, otuz altı yıllık kısacık ömrüne rağmen hemen her edebî türde eser vermiş, edebiyatımızda sağlam bir yer edinmiş olan Ömer Seyfettin, hikâyelerinde klasik Maupassant yapısını, olay öyküsü anlayışını devam ettirmiştir. Yazar, yazı hayatının en verimli dönemi olarak nitelendirilen ömrünün son yıllarında tiyatro türünde de eser yazmıştır. Mahçupluk İmtihani adlı komedisi de bu dönemde yazılmış eserlerinden biridir. Özellikle hikâyelerinde olayların etkisini artırmak için mizahıtan yararlanarak eserini oluşturma tekniğini kullanan yazar, ömrünün son günlerinde komedi türünde yazdığı tiyatro eseri ile de bu etkiyi sağlamak istemiştir. Bu çalışmada Ömer Seyfettin'in komedi türündeki Mahçupluk İmtihani adlı tiyatro eseri mizah unsurları bağlamında değerlendirilmiş ve yazarın eserindeki komikliği hangi unsurlarla, nasıl sağladığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Tiyatro, Komedî, Mahçupluk İmtihani, Mizah, Gülmece.

An Evaluation of Ömer Seyfettin's Play "Mahçupluk İmtihani (An Exam of Embarrassment)" within the Context of Humor Elements

Abstract: Ömer Seyfettin, who is among the pioneers of the nationalism and new language movement under the influence of Ziya Gökalp, appreciates Turkishness and Turkish nationalism and is aware of the significance of language. Ömer Seyfettin, who entered the literary life with poetry, produced works in almost every literary genre despite his short life of thirty-six years, and gained a solid place in our literature, continued the classical Maupassant structure and the understanding of event story in his stories. In the last years of his life, which is described as the most productive period of his career, he also wrote plays. His comedy "Mahçupluk İmtihani (An Exam of Embarrassment)" is one them. The author, who uses the technique of creating his work by using humor to increase the effect of events, especially in his stories, wanted to achieve this effect with his play in the comedy genre in the last days of his life. In this study, this play has been evaluated within the context of humor and the elements of humor in this play have been determined

Keywords: Ömer Seyfettin, Theatre, Comedy, Mahçupluk İmtihani, Humor, play

Giriş

Ömer Seyfettin, dilde ve edebiyatta milli benliğe dönüş düşüncesinden hareketle Ziya Gökalp ve Ali Canip ile birlikte Genç Kalemler hareketine öncülük etmiş ve edebiyatta yeni bir dönemin Millî Edebiyat döneminin açılmasına katkı sağlamış bir yazardır (Parlatır 1992: 87). Ziya Gökalp'in etkisiyle Türkcülük fikrine yönelen yazar, Türklük ve Türk milliyetçiliğine verdiği değeri dil ve edebiyat alanına da taşımasıyla

* Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Nevşehir/TÜRKİYE. E-posta: aydanener@gmail.com ORCID NO: 0000-0002-3693-2729.

Millî Edebiyat'ın kurucuları arasında yer almış önemli yazarlarımızdan birisidir. Hemen her edebî türde eser veren Ömer Seyfettin, Edirne Askerî İdâdîsi'ni bitirdiği 1900 yılında, *Mecmua-i Edebiyye* dergisinde yayımlanan “Yad” adlı şiiri ile yayın hayatına başlamıştır. Hikâye yazarlığı diğer edebî türlerdeki çalışmalarının önüne geçen Ömer Seyfettin hayatının son yıllarında tiyatro türünde de eserler kaleme almıştır. Alangu, Ömer Seyfettin'in ölümünden bir hafta önce, 1 Mart 1920 (1336) tarihinde çıkan *Temaşa* dergisinde (No. 20), onun Darülbedayi'ye verdiği, “*İhtiyar Olsam da ?*”¹ adını taşıyan bir perdelik bir komedisinden söz edildiğini belirtmiştir. (2020: 461). *Mahçupluk İmtihani*² olarak da bilinen eser, Ömer Seyfettin'in henüz hayattayken Darülbedayi'ye oynanmak üzere verdiği oyunlardan biridir. Oyun uzun bir süre edebî heyette kaldıktan sonra 1928-29 oyun yılında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynanmıştı (Alangu 2020: 460).

Yazarın tek perdeden oluşan komedi türündeki bu eseri yirmi sekiz meclis şeklinde bölümlenmiştir. Eserin yedi kişiden oluşan şahıs kadrosunda 55 yaşında yeni zengin olmuş Hayranzade Şem'î Bey, 21 yaşındaki büro müdürü Peride Hanım, 45 yaşındaki garson dö büro Müstemend Efendi, 25 yaşındaki başkâtipliğe namzet Sermet, yine başkâtipliğe başvuruda bulunan Niyazi Molla, Gazanfer Bey ve Bican Efendi yer almıştır.

Eser dört sene önce kalemde mümeyyiz olan Müstemend Efendi ve kâtip olan Hayranzade'nin dört sene sonra ise tam tersi bir mevkiyle, muharebe zengini Hayranzade'nin patron ve maaşıyla geçinemeyen, Hayranzade'den iş isteyen Müstemend'in ise onun çalışanı olarak işyerinde konuşmasıyla başlar. Eski günleri hatırlayan ikiliden Hayranzade eski günlerdeki gibi Müstemend ile oturup dertleşmek ister. Müstemend, beş milyonu, köşkleri, yalıları, apartmanları, çatanaları, otomobilleri, motörleri olan Hayranzade'nin derdinin olmasına şaşırır. Gençliğinin, güzelliğinin en parlak çağında “Kokoz Şem'i olarak adlandırılan Hayranzade aylığı doksan yedi buçuk kuruş olduğu için çok istediği hâlde bıyıklarına pomata bile atamadığına, saç sakal ağardıktan sonra ise milyoner olmasına isyan etmektedir. Vücudu ihtiyarlamasına rağmen gönlü ihtiyarlamayan Hayranzade genç Peride Hanım'a âşıktır. Duruma efkârlanan Hayranzade, sesinin güzel olduğunu bildiği Müstemend'den nakaratında “İhtiyar olsam da gönlüm tazedir” sözlerinin geçtiği şarkıyı söylemesini ister. İkili başlarını sallayarak avazlarının çıktığı kadar şarkıyı söylerken Peride Hanım içeri girer. Hayranzade, onun girdiğini görmemiş gibi kendi odasına geçer. Peride Hanım, Müstemend sanki onun odasında tek başına şarkı söylüyormuş gibi aylığından kesinti yapacağını söyler ve gider. Bir sonraki mecliste Hayranzade haysiyetini kurtarmak için, Müstemend'e biraz önce birlikte şarkı söylediği kişinin kendisinin olmadığını söylemesi karşılığında yirmi beş lira vermeyi teklif eder. Müstemend, Peride Hanım'ın aylığından keseceği üç lira karşılığında Hayranzade'nin teklif ettiği yirmi beş lirayı almak için saçma bile olsa Hayranzade'nin isteğini kabul eder ve Peride Hanım'a az önce birlikte şarkı söylediği kişinin Bey olmadığını söyler. Peride Hanım kendisi, o kişinin Bey olduğunu görmesine ve bunu belirtmesine rağmen Müstemend inkâr edince onu işten kovmaya karar verir. Müstemend'in işten kovulma korkusu üzerine gerçeği açıklayacağını anlayan

¹ “Nazım Hikmet Polat'ın *Ömer Seyfettin Bütün Hikâyeleri* başlıklı eserinde "Yazarın bu isimlendirmesi, Şerif Hulusi tarafından "*Mahçupluk İmtihani*" olarak değiştirilmiştir." bilgisi ve eserin her iki ismi bir arada verilmiştir. "

² Hülya Argunşah'ın *Ömer Seyfettin Hikâyeler 2* adlı eserinde her iki isim bir arada verilmiştir.

Hayranzade, Müstemend'e sus işareti yaparak sanki iş yerine yeni geliyormuş gibi yaparak Peride Hanım'la konuşmaya başlar. Peride sanki Hayranzade ne olduğunu bilmiyormuş gibi, gördüklerini çok fazla abartarak ona anlatır hatta polis çağırmaya bile kalkar. Hayranzade, Peride Hanım'dan Müstemend'i affetmesini, kendisinin onun elinde büyüdüğünü, Müstemend'in ona aile yadigarı olduğunu söyler.

Kendisine rahat vermedikleri için altı aydır dört kâtip değiştiren Peride Hanım, yeni kâtip almak için gazeteye ilan vermiştir. Bu sefer alacakları kâtipin mahcup ve utangaç olup olmadığını anlamak için Müstemend'in okuduğu Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Şipsevdî* romanından bir bölüm okuyarak imtihan etmeye karar verirler. Romandan bölüm okunduğunda kâtip adayı kızarırsa mahcup olduğunu anlayacaklardır. Peride Hanım, imlâdan bile anlamayan sevgilisi Sermet'i kâtip olarak yanına almak istemektedir. O yüzden Sermet'e görüşme sırasında ne yapması gerektiği konusunda bilgi verir. Bu esnada Müstemend'in onları izlediğinden habersizdirler. Müstemend, Hayranzade'yi uyarmak ister durumu Hayranzade'ye anlatacağı sırada Peride Hanım'ın içeriye girmesi üzerine gizli planı anlatamadan dışarı çıkartılır ve imtihan edilmek üzere Sermet içeri alınır. Kitaptan bölüm okunarak imtihan olunacağını düşünen Sermet'e Hayranzade'nin hangi mektepten mezun olduğunu, yaşını sorduğunda Peride Hanım araya girerek bunların çok ayıp şeyler olduğunu bu yüzden Sermet'in kızardığını belirtir. Yaşını sormanın neden ayıp olduğunu anlamayan Hayranzade'ye Peride Hanım'ın hayatın bazı hâdiselerinin hatıra geldiğini söyler ve Hayranzade'nin elini göğsüne götürür ve bu hadiselerin neler olduğunu bir kâğıda yazarak Hayranzade'ye verir. O sırada Peride Hanım'ın tembihlediği gibi Sermet kendisini sırt üstü yere atar. Peride Hanım, Hayranzade'den onu kendi odasındaki şezlonga götürmesini ister. O sırada Müstemend sarıklı, kalpaklı ve fesli üç adayın daha kâtiplik için geldiğini haber verir. Peride Hanım, Sermet'le ilgilenirken Hayranzade'nin onları imtihan etmesini ister. Hayranzade, Niyazi Molla, Gazanfer Bey ve Bican Efendi adlı adayların yanına geldiğinde Müstemend yeniden ona bildiklerini anlatmaya çalışsa da Peride Hanım'ın onu eczahaneye göndermesiyle başarılı olamaz. Peride, adaylarla ön görüşme yapar ve onlara beyin sıkılgan, mahcup adamlardan hoşlanmadığını, hangisi daha rahat davranırsa onun kazanacağını söyleyerek çıkar. Hayranzade, adayların yanına gelir ve Sermet'e sorduğu gibi onlara da yaşlarını sorar ancak adayların verdiği cevaplardan Sermet'teki gibi bir utanma olmadığını görür. Sorduğu sualden akıllarına bir şey gelip gelmediğini, utanma arlanma hissi olup olmadığını sorması üzerine adaylar yaşlarıyla iftihar ettiklerini söyler. Hayranzade, Peride Hanım'ın yaşla ilgili hatıra geldiğini belirttiği şeyleri açıkça sormaya karar verir. Peride Hanım adaylara rahat davranmalarını söylediği için hepsi sorulara açıkça cevap vermiştir. Bu durumdan rahatsız olan Hayranzade odadan hayâsızlar diyerek çıkıp gider. Adaylar şaşkınlıkla birbirine bakarken içeri giren Müstemend, adaylardan ne olduğunu öğrenince onlara durumu ve ne yapmaları gerektiğini anlatır. Bu sırada Sermet kendisine gelmiştir. Hayranzade yüzüne baktıkça kızardığını düşündüğü Sermet'in başkâtip olarak alınmasını uygun bulur. Diğer adaylara da telsiz telgrafa dair bir kitap okuyarak sözde ilmî bir imtihan yapmaya karar verirler. Sermet kendisine verilen kitabı adaylara okumaya başlar. Az önce rahat davranan adaylar Müstemend'in tavsiyesi ile utangaç davranırlar. Hayranzade, Peride Hanım'dan çekindiklerini düşündüğü için onu odasına göndererek imtihana yalnız devam eder. Telsiz telgraf denilir denilmez adaylar, bunun çok müstehcen olduğunu söyleyip kızarırlar. Telsiz telgrafın nesinin ayıp olduğunu anlamayan Hayranzade, Sermet'e başka anlamının olup olmadığını sorar. Bican Efendi

yaklaşık anlamını anlatarak ağlamaya başlar. Hayranzade, Sermet'e kitabın telli telgraf bölümünü okumasını adaylara da kelimelerin ilk anlamlarını akıllarına getirmelerini, cinaslarını hatırlamamalarını ister. Bu bölüm okunurken de yine adaylar utanmaya devam ederler. Niyazi Molla bu esnada utancından baygınlık geçirerek yere düşer. Gizlendiği kapının arkasından çıkıp gelen Müstemend, ayıp şeyler okuduğu için bayıldığını ve Sermet'in bunları okurken yüzünün kızarmasını ayıplar. Hayranzade, Sermet'ten ısrarla okumaya devam etmesini istemesi üzerine diğerleri de yere düşer. Sermet, Peride bunları da mı yanına alacak diye düşünür. Hayranzade, adayların ahlaklarından etkilenerken onları da kaleme almaya karar verir. Bunu duyan Peride, bayılan adayların yanına giderek, kulağına müstehcen kelimeler fısıldayıp kimse görmeden omuzlarına, kollarına iğne batırır ve adayların iki tanesinin koşarak uzaklaşmasını sağlar. Üçüncü aday Gazanfer Bey diğerlerine yapılanları görünce kendisi telsiz telgraf ve tahtelbahir hakkında yaşadığı anılar nedeniyle bayıldığını anlatır. Ancak anlattıklarının gerçek olması mümkün gözükmediği için onu da Müstemend kovar. Tek aday kalan Sermet, Peride'nin oyunuyla yüz elli lira maaşla işe alınmıştır. Peride Hanım ve Sermet, müdür odasına geçerek şezlonga uzanırlar, öpüşürler. Duruma daha fazla dayanamayan Müstemend Hayranzade'yi çağırarak müdürün odasını gösterir. Hayranzade her şeyi görmesine rağmen gönlü Peride Hanım'da olduğu için bir şey yapamaz. Hayranzade, tekrar onları gözetlerken Peride Hanım kapıyı açınca gözetlendiği için namusuna tecavüz edildiğini söyler ve ağlar. Namus davası açarak on bin lira tazminat isteyeceğini söyler. Hayranzade dava etmemesi için parayı kendisi vermeyi teklif eder. Peride sınırları bozulduğu için on gün gelemeyeceğini, başkâtabin de o yokken vazifesini anlayamayacağı için gelmeyeceğini, on gün için Hayranzade'nin arabasını alacağını söyler ve Sermet'le çıkar. Hayranzade, Peride Hanım darılmadığı için rahatlamıştır. Müstemend, Hayranzade'nin durumuna şaşırır. Hayranzade ve Müstemend *İhtiyar olsam da gönlüm tazedir* şarkısını birlikte söyler ve perde kapanır.

Gülmeceyi Sağlayan Unsurlar

Her yazarın eserini oluştururken kullandığı yöntem ve teknik farklıdır. Bu farklılık, özgünlük yazarın üslubunu oluşturur. Ömer Seyfettin *Mahçupluk İmtihanı* adlı komedi türündeki bu tiyatro eserini yazarken gülmeceyi sağlayan çeşitli unsurlardan yararlanmıştır. Bu unsurlar arasında Bergson'un gülme kuramı ve üstünlük, zıtlık gibi mizah kuramları yer almıştır. Eserde gülmecenin hangi unsurla sağlandığı örnekleriyle açıklanmıştır:

Birinci Meclis'te Hayranzade, Peride Hanım'ın eşyalarını koklarken kendi kendine konuşmaya başlamış ve odaya giren Müstemend, Hayranzade sanki onunla konuşuyormuş gibi Hayranzade'nin söylediklerine o duymayacak şekilde cevap vermiştir. Mizah kuramlarından Üstünlük Kuramı'na³ göre bu durum değerlendirildiğinde okuyucu/izleyici Hayranzade'nin bilmediğini bildiği/gördüğü için kendisini ondan üstün hisseder ve kendisini rahatlatan, hoşuna giden bu duruma güler.

Bergson gülme kuramında “belli bir durumda bulunan belli kişiler düşününüz. Bu durumu ters çevirip rollerin de yer değiştirmesini sağlarsanız, komik bir sahne elde edersiniz” (Bergson 2011: 59) değerlendirmesini yapmıştır. Ömer Seyfettin de bu komedisinde Hayranzade ve çalışanlarının rollerini değiştirerek tersine çevirme

³ Üstünlük Kuramı hakkında bilgi için bakınız Özünlü, Ünsal. (1999). *Gülmecenin Dilleri*. Ankara: Doruk Yayınları.

yöntemi ile komikliği sağlamıştır. Patron olan Hayranzade sabah sekizde işinin başında olmasına rağmen, çalışanı Müstemend'in patrone iki saat sonra iş yerine gelmesi, Hayranzade'ye sana sözüm yok, sen benim amirim değilsin, müdüre hanım orada mı demesi Bergson'un gülme kuramına göre değerlendirildiğinde tersine çevirme yönteminin kullanıldığı görülür. Aynı durum Peride Hanım ve Hayranzade arasında da söz konusudur. Peride Hanım, patronu Hayranzade'nin üst mevkiinde gibi hareket eder. Özellikle Sermet bayılma numarası ile yere düştüğünde Hayranzade'nin Peride Hanım'a emret ne yapayım demesi ve Peride Hanım'ın da ona ne yapacağını söylemesinde tersine çevirme yönteminden yararlandığı görülmüştür. Bu yöntemin kullanıldığı bir diğer bölüm Hayranzade'nin Müstemend'den yaşlı olmasına rağmen, Peride Hanım'a kendisinin onun elinde büyüdüğünü, Müstemend'in ondan elli yaş büyük olduğunu, ona aile yadigarı olduğunu söylediği hem eserin kişilerinden Peride Hanım'da hem de okuyucuda şaşkınlık yaratan bölümdür. Çünkü Hayranzade'nin söylediğinin gerçek olamayacağı dış görünüşlerinden bile bellidir. Burada da Bergson'un tersine çevirme yöntemi ile komiklik sağlanmıştır.

Eserin başında patron Hayranzade saygı duyulan bir konumda iken, davranışları ve Peride Hanım'a duyduğu aşk nedeniyle, sevgili olmamalarına rağmen âdeta onun kölesi gibi davranması, Peride Hanım'ın Hayranzade'nin patronu gibi davranması, onu azarlaması, Hayranzade'nin değersizleşmesine neden olmuş ve bu durum da gülücün doğmasını sağlamıştır.

Bergson'un gülme kuramında bahsettiği ve klasik komedyanın sık kullandığı yöntemlerden birisi de yinelemedir. Bergson, insanoğlunun yalnızca jestlerinin değil, karmaşık eylemlerinin çağrıştırdığı, daha da çabuk geçen komik etki algılamalarının olacağını sezdiğini; komedyanın alışlagelmiş yapmacıklıklarının, bir sözcüğün ya da bir sahnenin belli aralıklarla yinelenmesinin, rollerin simetrik olarak altüst edilmesinin, yanılmacaların geometrik gelişmelerinin ve daha birçok başka oyunların komik güçlerini aynı kaynaktan alabileceklerini anladığını (2011: 28) belirtmiştir. Eserde de Hayranzade'nin Müstemend rahatsız olmasına rağmen ona Ulan Müstemend diye hitap etmesi eserde belli aralıklarla tekrar edilmiştir. Aslında buradaki sözcüğün yinelenmesi kendi başına gülünç değildir. Ancak yinelenen sözcük tinsel öğeler içeren bir oyunun özel bir simgesi olarak bizi güldürür.

Bergson'un gülme kuramındaki yöntemlerden birisi de mekanik katılık ve yinelemedir. Bergson'a göre canlı bir şeyin üzerine kaplanmış mekanik imgesinde “söz konusu olan canlı varlık bir insandı, bir kişiydi. Mekanik düzenek ise tersine bir nesnedir. Demek ki bu açıdan bakıldığında burada güldüren şey bir kişinin bir an için nesneye dönüşmesidir... Bir kişi bize ne zaman bir nesne izlenimi verse güleriz.”(2011: 39) *Mahçupluk İmtihani*'nda da Peride Hanım'ın odasında şarkı söylerken yakaladığı Müstemend'in aylığından kesinti yapmak için mekanik olarak sıraladığı bahaneler, Kemal Sunal'ın Katma Değer Şaban filmini hatırlatır.

Peride — Ayağa kalk diyorum. Haydi çabuk.

Mustemend — (Kalkarak) Affedersiniz.

Peride — Affedersem şüphesiz kabahatini tekrarlırsın. Maaşından bir lira keseceğim.

Mustemend — Vay!..

Peride — Evet, yalnız bu kadar değil!

Mustemend — Daha ne var?

Peride — Girdiğim vakit gördüm. Arsız arsız şarkı söylüyordun. Burası meyhane mi?

Mustemend — Beyle beraber söylüyorduk.

Peride — Ben, Beye karışmam. Sen madunumsun. Sana karışıyorum. İki lira da bu terbiyesizliğin için kistelyevm kaydedeceğim.

Mustemend — Aman Peride Hanımcığım.

Peride — Yılışıklık istemez. Bana “Peride Hanımcığım, demek senin haddin değil.

Mustemend — Fakat.

Peride — Hayır, hayır, hayır, tasgir edatları muhabbetle merhamet ifade eder. Sen bana ne muhabbet gösterebilirsin, ne de merhamet! Sen bir garson do bürosun.

Mustemend — Fakat.

Peride — Şu kabahatine bak. Dilenci gibi. Pantolonun ütüsüz. Yaka bir tarafta, paça bir tarafta, fesle yazıhanede dolaşmak yasak olduğunu bilmiyor musun?

Mustemend — Yeni geldim, daha çıkaramadım.

Peride — Yeni mi geldin? (Bilek saatine bakarak) Saat on buçuk... Yeni geldin ha!.. (Çiçeklerin durduğu billur vazolara bakarak) Daha bunların sularını bile değiştirmemişsin. Haydi çabuk. Seni bir gün mutlaka kovacağım. Buraya terbiyeli, genç, mükemmel bir garson alacağım. Evet, sen yapamayacaksın... Sende ne terbiye, ne nezaket, ne de gayret var! Haydi çabuk ben odamda esvaplarımı değiştirinceye kadar su değişmeli... Anladın mı? Haydi arş!.. (s. 11-12)

Katma Değer Şaban filminde de Kemal Sunal, eroin kaçakçılarını radara girdikleri bahanesiyle durdurduğunda kaçakçılar cezayı ödeyip süratlerinin normal olduğunu belirtir. Ancak Şaban bunu memura vazife başında itiraz ve ukalalık olarak değerlendirip cezayı iki katına çıkarır. Acelesi olan kaçakçıların canın sağ olsun kardeşim, yalnız işimiz acele diyerek cezayı ödemesini Şaban, memura vazife başında fikir vermek ve ukalalık etmek cevabıyla cezayı üç katına çıkarır. Şaban, sabrı zorlanan kaçakçıların yahu kardeşim tepkisi vermesini de memura vazife başında hakaret olarak nitelendirip cezasını hâkim verir, der. Kaçakçıların, çok sayın memur beyefendi lütfen günahımız neyse söyleyin ödeyelim ve de yüksek müsaadenizle çekip gidelim beyefendi demesi üzerine de ooo memura görevi başında kibarca rüşvet teklifi arkadaş yandın sen diyerek cevap verir. Bunun üzerine ayağının altını öpeyim abi yanlış anlama diyen kaçakçılara ayağının altını öpmek en büyük yağcılığa girer en büyük suçtur cezası da ağırdır der ve her söylediklerini bir ceza maddesine dayandırarak cezayı katlaması mekanik bir katılık olarak değerlendirilebilir.

Hem incelenen tiyatro oyununda hem de Kemal Sunal'ın filminde benzer bir yöntemle, Bergson'un gülme kuramındaki yöntemlerinden mekanik bir katılık ve yineleme ile komiklik sağlanmıştır. Burada gülmenin gerçek nedeni Peride Hanım'ın makineleşerek bahaneler üretmesi, yaşamın makineleşmeye yönelmesidir.

“Küçük şeylerden büyük şeylermiş gibi söz etmek genellikle abartmaktır. Abartma uzarsa ya da özellikle sistemli olarak yapılırsa komiktir.” (Bergson 2011: 74). Müstemend ve Hayranzade'yi odasında şarkı söylerken gören Peride Hanım'a, Müstemend'in sadece, aslında gördüğü kişinin Hayranzade olmadığını söylemesine rağmen Peride Hanım'ın durumu sistemli olarak abartarak yabancı bir sarhoşu, bir yankesiciyi, katili kasanın yanına alıp onunla içtiği için işten kovmaya kalkması hatta bu durumu Hayranzade'ye daha da abartarak kendisini öldürmek için plan yaptıklarını,

yanındaki hançerle odasına girdiği şekilde anlatması komikliğin ortaya çıkmasına neden olur. Kâtip adayı Gazanfer Bey'in, Peride Hanım'ın sorduğu beyi tanıyor musunuz sorusuna verdiği cevap ve görüşmeye gelirken yaşadıklarını sanki muharebede gibi abartılı bir şekilde anlatması da yine eserde komikliğin abartı yöntemiyle sağlandığı bölümlerendir. Sermet'in işe girebilmek için utanmasını sistemli olarak abartarak göstermesi, Hayranzade'nin Sermet'in yanında ayıp bir şey konuşulursa öleceğini düşünmesi yine abartılarak verilmiş ve komiklik sağlanmıştır.

Eserdeki bir diğer komiklik Zıtlık/Uyuşmazlık Kuramı⁴ ile oluşturulmuştur. Peride Hanım'ın, imlâdan bile anlamayan sevgilisi Sermet'i kâtip olarak yanına almak istemesinde bir zıtlık söz konusudur. Kâtip olan kişinin okumuş, yazmış, bilgili, noktalama ve imlâ bilen bir kişi olması beklenir. Ancak Peride Hanım sevgilisi Sermet'i yanına alabilmek için bu niteliği göz ardı ederek, hiçbir şey bilmeyen, cahil sevgilisini kâtip olarak yanına alacaktır. Bu durum mizah kuramlarından Zıtlık Kuramı'na göre değerlendirildiğinde okuyucuda/seyircide cahil kimsenin/Sermet'in, Hayranzade tarafından bilgisiz olduğu için işe alınmasının engellenmesi beklenirken umulanın tersi bir durum oluşur ve hiçbir şey bilmemesine rağmen Sermet işe alınır. Olay, beklenilenin dışında geliştiği için okuyucuda/seyircide bir çeşit şok oluşur ve bu durum insanların gülmesine neden olur.

Kâtip adaylarının imtihan edildiği sırada Hayranzade'nin söylediği ya da sorduğu her şeyi adayların doğal anlatımı başka bir tona aktararak ve sözcüklerin çağrışım gücünü kullanarak söylenenlerin müstehcen şeylermiş gibi algılamaları ve bu doğrultuda tepki vermeleri eserde komikliğin oluşturulduğu bir başka yöntemdir.

Müstemend'in kâtip adaylarına lisan bilip bilmediklerini sorduğunda Niyazi Molla Arapça, Gazanfer Bey Çince bildiğini söylerken Bican Efendi'nin kuşdilini bildiğini söylemesi ve hatta bu dil ile konuşması, Müstemend'in diğer ilmi diller yerine bu dile önem vermesiyle mizah kuramlarından Zıtlık/Uyuşmazlık Kuramı'ndan yararlanılarak gülmece sağlanmıştır. Halit Fahri Ozansoy, *Edebiyatçılar Geçiyor* adlı kitabında, eserin bu bölümüyle ilgili anısını yazmıştır:

Eser çok gülünçtü. Fakat en gülünç ve orijinal tarafı, komedinin şahıslarından birinin kuşdili ile konuşması ve Ömer'in bu dili taklit ederek okuması idi. Okurken ayağa kalkıyor, gene oturuyor, gene kalkıyor, elleriyle garip işaretler, jestler yapıyor ve artık elindeki kâğıtlara bile bakmadan cıvıldıyordu: -Seka, meka, kiki, miki! (2016: 62)

Sonuç

Hikâye yazarlığı ile tanınan Ömer Seyfettin'in komedi türündeki *Mahçupluk İmtihani* adlı tiyatro eseri mizah unsurları bağlamında değerlendirilmiş ve yazarın eserindeki komikliği nasıl sağladığı belirlenmiştir. İnceleme sonucunda Ömer Seyfettin'in komedi türündeki bu eserinde mizah kuramlarından Üstünlük ve Zıtlık/Uyuşmazlık kuramlarını kullanarak ve Bergson'un tersine çevirme, yineleme, önceleri saygı duyulan bir şeyin değersiz bir şey gibi gösterilmesi, doğal anlatımı başka bir tona aktararak ve sözcüklerin çağrışım gücünün kullanılması, mekanik katılık ve yineleme, makineleşme gibi gülme kuram yöntemlerinden yararlanılarak mizahın oluşturulduğu belirlenmiştir. Eserde toplumun cahilliğinden ya da saflığından, kişilerin kusurlarından/zaaflarından kaynaklanan sorunlar gülmece konusu olarak seçilmiştir.

⁴ Zıtlık/Uyuşmazlık Kuramı hakkında bilgi için bakınız: Özünlü, Ünsal. (1999). *Gülmecenin Dilleri*. Ankara: Doruk Yayınları.

Dostları tarafından şakacı, neşeli olarak tanınan Ömer Seyfettin, genellikle olayların etkisini artırmak için mizahtan yararlanarak eserini oluşturma tekniğini kullanmış, komedi türünde yazdığı tiyatro eseri ile de bu etkiyi sağlamak istemiştir.

Kaynakça:

- ALANGU, Tahir (2020). *Ömer Seyfettin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- ARGUNŞAH, Hülya. *Ömer Seyfettin Hikâyeler 2*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- BERGSON, Henri (2011). *Gülme Komîğın Anlamı Üzerine Deneme*. (Çev. Yaşar Avunç). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- OZANSOY, Halit Fahri (2016). *Edebiyatçılar Geçiyor*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ÖZÜNLÜ, Ünsal. (1999). *Gülmecenin Dilleri*. Ankara: Doruk Yayınları.
- PARLATIR, İsmail. (1992). "Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin". *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- POLAT, Nazım Hikmet. (2020). *Ömer Seyfettin Bütün Hikâyeleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- SEYFETTİN, Ömer (1977). *Mahçupluk İmtihani*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Basımevi.